

Inhoud

Inleiding, juni 2025	I
Inleiding. De strijd	9
1 De code	30
2 De stack	62
3 Alles wordt een wapen	85
4 Het einde van het publieke belang	112
5 Technologie aan de frontlinie	144
6 De framers	172
7 Soevereiniteit terugwinnen	212
8 Het publieke belang eerst	254
Conclusie. Stop de tech coup, red de democratie	301
Dankwoord	311
Noten	313

De belangrijkste in de tekst gebruikte afkortingen

AI	Artificiële Intelligentie
ASML	Advanced Semiconductor Materials Lithography
AU	Afrikaanse Unie
AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
AWS	Amazon Web Services
BIB	Bank voor Internationale Betalingen
CBDC	Central Bank Digital Currency
CCC	Chaos Computer Club
CCP	Chinese Communistische Partij
CDA	Communications Decency Act
CIA	Central Intelligence Agency
CISA	Cybersecurity and Infrastructure Security Agency
CNI	Clean Network Initiative
CPI	CyberPeace Institute
COO	Chief Operating Officer
CZI	Chan Zuckerberg Initiative
DFI	Declaration for the Future of the Internet
DHS	Department of Homeland Security
DNS	Domain Name System
FDA	Food and Drug Administration
FOIA	Freedom of Information Act
FTX	Futures Exchange
FTC	Federal Trade Commission
GGO	Genetisch gemodificeerd organisme
GPS	Global Positioning System

ICANN	Internet Corporation for Assigned Names and Numbers
ICE	Immigration and Customs Enforcement
LLM	Large Language Model
IEBC	Independent Electoral and Boundaries Commission
NCSC	Nationaal Cyber Security Centrum
NSA	National Security Agency
NSO Group	Israëlish technologiebedrijf (NSO: Niv Karmi, Shalev Hulio, Omri Lavie, de oprichters)
NTIA	National Telecommunications and Information Administration
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OTA	Office of Technology Assessment
RESTRICT	Restricting the Emergence of Security Threats that Risk Information and Communications Technology
RFOB	Real Facebook Oversight Board
SEC	Securities and Exchange Commission
TSMC	Taiwan Semiconductor Manufacturing Company
USAID	United States Agency for International Development
VN	Verenigde Naties
WOB	Wet Openbaarheid van Bestuur
WOO	Wet Open Overheid
ZTE	Zhongxing Telecommunications Equipment

Inleiding, juni 2025

Toen *De tech coup* eind augustus 2024 verscheen, vroeg een kritische journalist me of het woord ‘coup’ misschien wat overdreven was om de machtsgreep van techbedrijven ten koste van de democratie te beschrijven. Maar na het eerste halfjaar Trump-II en zijn controversiële beleid dat met ongekennde steun van Silicon Valley-leiders over de wereld wordt uitgestort, krijg ik regelmatig de vraag of ‘coup’ de lading eigenlijk wel dekt.

De omvang en impact van de Amerikaanse overheidshervormingen die Elon Musk, de rijkste techondernemer ter wereld, in gang zette, baren alleen al grote zorgen. In naam van de in Silicon Valley zo gevierde efficiëntie, krijgt een AI-ondernemer toegang tot massa's gevoelige data. Het zogenaamde *Department of Government Efficiency* (DOGE) betekende een parallelle machtsstructuur, zonder officieel mandaat, transparantie of verantwoording. Musk kon intussen ook zijn bedrijven blijven runnen, iets wat bij een officiële benoeming juist moet worden gestopt.

Terwijl Musk en Trump claimen de vrijheid van meningsuiting te verdedigen, en Europa nota bene beschuldigen van censuur, zijn zij het juist die de vrijheid keihard inperken. Mijn collega's op Stanford zijn bang, en er is sprake van zelfcensuur. Studenten die een opiniestuk over mensenrechtenschendingen in Gaza schreven worden door agenten in burger van straat geplukt en naar geheime gevangenissen gebracht, en toegang tot een advocaat wordt hen ontzegd. De portretten van zwarte diplomaten zijn van de muren van het Ministerie van Buitenlandse Zaken verdwenen en de regering bedreigt universiteiten met verdere inperkingen van federale financiering als er op de campus demonstraties geto-

lereerd worden. De socialemedia-accounts van mensen die naar de vs willen reizen worden aan de grens gescreeud op kritische uitlatingen over Trump; er werden al mensen retour gestuurd. De federale regering wil staten verbieden om de komende tien jaar (!) wetgeving aan te nemen op het gebied van AI. En de lijst met grove inbreuken op rechtsstatelijkheid door de federale overheid wordt elke dag langer. Van het zo gevierde idee van toezicht en tegenmacht (*checks and balances*), een scheiding van machten, en ook van federalisme, is geen sprake meer. Prominente techleiders hebben een sleutelrol in het aanmoedigen en faciliteren van deze stappen. Het data-analysebedrijf Palantir, dat zegt te bestaan om de Verenigde Staten verder te helpen, heeft net als OpenAI en META nu medewerkers die in het Amerikaanse leger dienen. Het bedrijf werd gevraagd om dataprofielen van Amerikanen aan elkaar te koppelen, een stap waarvan gevreesd wordt dat het een opmaat zou kunnen zijn naar verdere repressie. Palantir is tenslotte ook het bedrijf dat voor de Amerikaanse grensbewakingsdienst ICE naar illegale migranten speurt.

Voor veel mensen werd de realiteit van een tech coup die de democratie bedreigt pas duidelijk toen Jeff Bezos, Sundar Pichai, Mark Zuckerberg en Tim Cook, de CEO's van grote Amerikaanse technologiebedrijven, op de eerste rij zaten bij de inauguratie van Donald Trump in januari 2025. In de weken na de verkiezingen gingen de CEO's al op bedevaart naar Mar-A-Lago om de ring van de aankomend leider te kussen. Donaties aan het inauguratiefonds werden gedaan en beloften afgelegd over hoe hun machtige platforms in de pas zouden lopen en de leider zouden dienen. META's Mark Zuckerberg, die door Trump werd bedreigd met een gevangenisstraf, lijkt extra hard zijn best te doen om aan te tonen dat hij mee marcheert met de tred van de zittende macht. Zuckerberg beloofde META's beleid betreft het modereren van online content terug te draaien alsook het aannemen van divers talent, omdat dat als 'woke' zou kunnen worden gezien en respect voor Diversiteit, Gelijkheid en Inclusie (DEI) als 'censuur'.

Vier jaar eerder leidde de impact van desinformatie (van onderaf en van bovenaf) tot een gewelddadige aanval op de Ameri-

kaanse democratie. Socialemediabedrijven besloten daarna meer verantwoordelijkheid te nemen nu duidelijk werd dat leugens niet beperkt bleven tot online posts en platforms. Capitoobestormers accepteerden de uitkomst van de verkiezingen van 2020 niet en dachten hun recht met geweld te kunnen halen. Maar zoals *The New York Times* analyseerde, draaide Donald Trump vervolgens in vier jaar tijd het narratief om: van ‘een aanval op de democratie’ naar ‘een dag van liefde’. Techbedrijven speelden een belangrijke rol bij het succesvol maken van die totale ommezwaai. YouTube en META hielpen bijvoorbeeld door hun contentmoderatiebeleid om te keren. Ze weerden niet langer leugens over de verkiezingen van 2020, waar ze dat eerder wel deden. De ‘*stop the steal*’-leugen was een essentieel onderdeel van Trumps campagne op weg naar zijn herverkiezing in november 2024.

Andere techleiders van bedrijven als Google, Amazon, Oracle en AI6Z betaalden voornamelijk mee aan de campagne- en inauguratiefondsen, in de hoop dat hun bedrijven zouden profiteren van het steunen van president Trump. Vooralsnog kiest Trump inderdaad voor deregulering van de toch al schaarse wetten die er zijn voor techbedrijven, maar ook voor grote investeringen in techninfrastructuur en ruimte voor crypto. De Verenigde Staten zullen niet langer tot de coalitie van landen behoren die het democratisch bestuur van opkomende technologieën zoals AI wil bevorderen. Ten eerste vanwege de expliciete anti-democratische wending die Amerika neemt. Het doorschuiven van besluitvorming naar bedrijfsleiders zal burgers en de rechtsstaat niet dienen en zal in plaats daarvan de toch al gigantische bankrekening van aandeelhouders spekken. Ten tweede is de regering-Trump begonnen de weinige techregels die onder de regering-Biden waren geïnitieerd terug te draaien. Denk aan het presidentiële decreet over AI, maar ook over spionagetechnologie, de antidemocratische inlichtingenverzamelingsstechnologie die in *De tech coup* uitgebreid wordt geanalyseerd. Ze verdwenen op dag één al in de papierver-snipperaar.

Terwijl ik waarschuw voor de manier waarop cryptomunten het fiscale en monetaire beleid ondermijnen, omarmt president

Trump crypto juist volledig, en geven hij en zijn familieleden nu *meme coins* uit om daar persoonlijk rijker van te worden. De regering-Trump vertegenwoordigt in alles het tegenovergestelde van wat nodig is om de tech coup te beëindigen. Voor veel mensen wordt nu pas duidelijk in welke mate de toekomst van de democratie op het spel staat als techbedrijven het openbaar bestuur overnemen. Ik hoop alleen maar dat dit besef nieuwe ruimte creëert in deze verder zeer zorgwekkende tijd: dat genoeg mensen duidelijk zullen inzien hoe gevaarlijk het is als de bestuursmacht in handen is van niet-gekozen leiders. Pas als genoeg mensen de gevaren voor de democratie opmerken, kan er iets veranderen.

Nu we niet op de vs kunnen rekenen om techbedrijven ter verantwoording te roepen of de democratie te versterken, is de hoop gevestigd op de EU. De Amerikaanse pijlen worden op Europa gericht. Haar rol als zelfverklaard 'superwetgever' staat onder directe druk van het Witte Huis en samenwerkende CEO's, die erop gebrand zijn techregulering een handelsbarrière te maken of anderszins te ondermijnen. JD Vance zei in zijn toespraak op de AI Summit in Parijs in februari 2025 dat hij hoopte dat de Europese nadruk op AI-veiligheid plaats zou maken voor de focus op AI-kansen, zonder regels. Hij valt Europese regulering aan, omdat hij beweert dat die innovatie belemmert en censuur legitimeert. Elon Musk steunt stevast extreemrechtse en nationalistische ondermijners van de macht, en is met zijn bedrijven gebaat bij een verdeelde en zwakke EU.

De EU staat onder steeds grotere druk om de handhaving van aangenomen wetten te verzwakken. De vs zullen in elk geval een prijskaartje hangen aan elke stap richting Europese digitale soevereiniteit, door bijvoorbeeld in de handelsoorlog Amerikaanse tech te ruilen voor de import van Europese machines, landbouwproducten of medicijnen. Onder politieke druk is politieke eenheid binnen Europa belangrijker dan ooit, maar leiders worden vaak verleid tot het sluiten van een snelle deal ten behoeve van hun eigen land. Georgia Meloni's gesprekken met Elon Musk over een Starlink-deal werden met argusogen gevolgd door de rest van de EU. Het afbouwen van onze digitale afhankelijkheid van Amerika

en het versterken van Europese alternatieven, wordt een steeds prangender opdracht. Zowel Musk als het Witte Huis zoekt de confrontatie met de EU, voor beiden is onze afhankelijkheid van Amerikaanse techplatforms een kans om die tot wapen te maken.

Al deze dramatische ontwikkelingen, van DOGE tot Trumps handelsoorlogen, worden ook nog eens ondersteund door desinformatie. President Trump staat erom bekend informatie vooral op prijs te stellen als die zijn eigen meningen bevestigt, in plaats van zich aan de feiten te houden. Hij is zich goed bewust van de betekenis van verhaal boven feit en gebruikte zijn eigen socialemediakanaal Truth Social om de verwijzingen naar 6 januari om te draaien: van een coup naar 'een dag van liefde'. Zoals Donald Trump tweette op 6 januari 2020: 'Remember This Day Forever'. Dat zullen we, maar niet om dezelfde redenen. De relschoppers die die dag het Amerikaanse Capitool binnendrongen zijn nu bevrijd alsof ze politieke gevangenen waren.

Te midden van de combinatie van gevaarlijke afhankelijkheden van Amerikaanse technologieën, desinformatie en een einde aan de trans-Atlantische relatie, herinnert Maria Ressa ons eraan waarom de informatiecomponent zo essentieel is: 'Zonder feiten geen waarheid. Zonder waarheid geen vertrouwen. Zonder deze drie hebben we geen gemeenschappelijke realiteit, en is de democratie zoals wij die kennen – en zijn alle belangrijke menselijke ambities – dood.' Ressa beschrijft wat ervoor nodig is om autocraten te verslaan in haar boek *Zo verzet je je tegen een dictator* volgens de leus 'Hold The Line', wat zoiets betekent als 'houd stand': bevecht elke beperking van je vrijheid en elke afbraak van de rechtsstaat. Helaas zie ik dat in de vs nog te weinig gebeuren. In plaats van hopen op een Amerikaanse machtswissel, moeten we in Europa veel steviger inzetten op het nemen van onze eigen verantwoordelijkheid voor onze toekomst. Die opdracht is behalve bittere noodzaak ook een enorme kans om ervoor te zorgen dat we niet alleen met meer investeringen in Europese defensie, maar ook in Europese technologische capaciteit, vrij en soeverein kunnen opereren.

Nederland kan een belangrijke rol spelen in het aanjagen van

Europees leiderschap. Maar daarvoor moeten er ook in ons land, dat misschien wel het sterkst op de vs was gericht van alle landen in de EU, stevige keuzes worden gemaakt. In de aanloop naar Tweede Kamerverkiezingen is het te hopen dat politieke partijen digitalisering dit keer hoog op de agenda zetten. Van de toekomst van werk (bestaanszekerheid) tot de veiligheid van onderzeese datakabels, het cloudgebruik door de overheid zelf en de vraag hoe democratisch ons debat is als het wordt vormgegeven door commerciële algoritmes en intransparante AI: we moeten ons ertoe verhouden en zorgen dat we niet worden meegesleept in het narratief en de agenda van techmiljardairs.

De synergie tussen Silicon Valley en het Witte Huis is inmiddels ingrijpende dan ik me kon voorstellen toen ik *De tech coup* schreef en waarschuwde voor het systematische karakter van de groeiende, ongecontroleerde macht van private techspelers. Toch zou het onverstandig zijn te denken dat we van de tech coup af zijn als Elon Musk het veld ruimt, of wanneer Trump het Witte Huis verlaat. De tech coup is een wereldwijd fenomeen dat zich als woekerende dreiging vertaalt naar onze vrijheid en veiligheid, maar die ook impact heeft op eerlijkheid in de economie of het waarborgen van burgerlijke vrijheden. Een machtsgreep die reikt van informatie tot infrastructuur, van datacenters tot drones. Wie wil begrijpen waarom de huidige excessen die we zien in de vs slechts het kleine zichtbare topje van een grote, onzichtbare ijsberg zijn, doet er goed aan verder te lezen.

Haarlem, juni 2025

Inleiding

De strijd

Begin 2010 ontmoette ik in een café in het oosten van Turkije een jonge man; laat ik hem Ali noemen. Hij vertelde me over zijn ontsnapping uit Iran.

Ali was de zomer daarvoor gearresteerd tijdens de Groene Beweging, een reeks demonstraties in Iran die uitbrak als protest tegen de uitslag van de presidentsverkiezingen. Terwijl Ali met aan elkaar gebonden polsen op de stoep zat te wachten tot de politie hem kwam halen en zich angstig afvroeg wat hem te wachten stond, kwam er toevallig een vrouw langsgereden. Ze was zo moedig om te stoppen, sleurde hem de auto in, ging er snel vandoor en zette hem thuis af. De opluchting was van korte duur, want Ali wist dat de ‘Basiji’, de beruchte Revolutionaire Garde, binnenkort bij zijn ouders voor de deur zou staan. Die avond nog vluchtte hij naar een afgelegen gebied in het noorden van het land, waar zijn familie een stukje grond bezat.

Ali was een van de miljoenen Iraniërs die protesteerden tegen de overwinning van Mahmoud Ahmadinejad bij de presidentsverkiezingen. Op 20 juni 2009 werd een andere moedige demonstrante, Neda Agha-Soltan, gedood door een sluipschutter. Ze zakte op straat in elkaar en stierf vrijwel meteen, terwijl het bloed uit haar mond stroomde en omstanders het van schrik en afschuw uitschreeuwden.¹ We weten dit omdat de dood van Agha-Soltan, anders dan de vele wrede daden die autoritaire regimes meestal in donkere gevangencellen begaan, werd opgenomen door een ooggetuige met een mobiele telefoon. Video's van dit incident, en van andere gevallen van staatsgeweld tegen vreedzame demonstranten, werden over de hele wereld gedeeld en leidden